

продвижение АО программ по развитию и сохранению работников, разработка АО локальных нормативных актов о политике раскрытия информации: о крупных акционерах АО; о менеджерах высшего звена управления АО; о следовании АО рекомендациям свода правил корпоративного поведения; о невыполнении АО рекомендаций свода правил корпоративного поведения и объяснения причин, обусловивших их невыполнение; о дополнительных способах предоставления информации акционерам; разработка АО локальных нормативных актов об информации, составляющей коммерческую тайну; об инсайдерской информации.

Уровень соответствия практики корпоративного управления компаний в региональном разрезе положениям свода правил корпоративного поведения также может быть определен на основе анализа слоев информации: значительный массив данных о регионе включает несколько слоев, каждый из которых имеет свою специфику, наиболее распространенные информационные слои представляют собой первичные данные, обработанные данные, индикаторы, индексы и рейтинги; все они могут быть нанесены на карту региона, что позволит создать информационную базу данных материалов экономической статистики и практики работы акционерных обществ, а также позволит осуществлять мониторинг уровня развития корпоративного управления в регионе.

Литература

1. Рош Дж. Стоимость компании: От желаемого к действительному / Джулиан Рош; пер. с англ. Е.И. Недбальская; науч. ред. П.В. Лебедев. – Минск: Гревцов Паблишер, 2008. – 352 с.
2. Ченг Ф. Ли Финансы корпораций: теория, методы и практика / Ченг Ф. Ли, Джозеф И.; пер с англ. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 686 с.
3. Корпоративное управление / Пер с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 222 с.
4. Eggertsson T. Economic Behavior and Institutions / T. Eggertsson. –Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – P.3-13.
5. North D.C. Institutions, institutional change and economic performance / D.C. North. – Cambridge. 1990. – P.40.
6. Фуруботн Э.Г. Институты и экономическая теория: Достижения новой институциональной экономической теории / Э.Г. Фуруботн, Р. Рихтер; пер. с англ. под ред. В.С. Катякало, Н.П. Дроздовой. СПб.: Издат. дом Санкт-Петерб. гос. ун-та, 2005. –702 с.
7. Свод правил корпоративного поведения // Фондовый рынок, 2007. – №8. – С. 11-55.
8. Знак М. Корпоративные войны / М. Знак // Дело, 2010. – № 9 (200). – С. 32-35.
9. Байнев В.Ф. Инсайдерская рента: сущность и белорусская специфика проблемы / В.Ф. Байнев // Белорусский банковский бюллетень. – 2003. – №27. – С. 31-41.

338.2

Григоренко Є.О., аспірант,

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ АНТИКРИЗОВОГО
ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В РИНКОВИХ
УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Світова фінансова криза спровокувала поглиблення фінансових ускладнень на підприємствах України, що пов'язані як із загальнодержавними проблемами (нестабільність політичної ситуації, недосконалість законодавчої бази, неплатежі, спад виробництва), так і з внутрішніми проблемами підприємства – неефективний маркетинг, неефективне використання засобів, неефективний виробничий менеджмент, незбалансованість фінансових потоків. Найбільш серйозним наслідком фінансової кризи на багатьох підприємствах стало їх банкрутство – явище притаманне сучасній економіці України. Банкрутство підприємства є кінцевою стадією фінансової кризи, яка розвинулась внаслідок незадовільного управління ресурсним потенціалом, фінансових прорахунків, неврахування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, і тому, багатьма фахівцями правомірно визнається як неспроможність забезпечити конкурентне функціонування системи в ринкових умовах. Воно супроводжується посиленням соціально-економічних проблем в суспільстві. Саме тому, в останні часи, важливого значення набуває впровадження на підприємствах ефективної антикризової системи, спрямованої на своєчасне розпізнавання загрози банкрутства з метою його попередження.

Проблемам антикризового фінансового управління присвячені наукові праці багатьох вітчизняних авторів, зокрема В.О.Василенка, Н.А. Горелова, О.Д. Гудзинського, Н.В. Дацій, С.М. Іванюти, С.Я. Салиги, К.С. Салиги, Н.М. Сіренко, та іноземних С.С. Бузановського, А.Г. Грязнова, А.П. Градова, А.Д. Катаева, Е.М. Короткова, І.К. Ларіонова, Г.К. Таля, Е.А. Татарникова, А.С. Титкова та інших науковців.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів процесу антикризового фінансового управління на вітчизняних підприємствах та визначення напрямів вирішення проблем у процесі попередження ймовірності настання банкрутства.

З розвитком ринкових відносин в Україні, як і в інших країнах, які раніше мали планову систему господарювання, виникло безліч явищ, що супроводжували процес фінансового-господарської діяльності всіх суб'єктів господарювання незалежно від галузі та форми власності.

Особливо гостро постала проблема банкрутства, яка в свою чергу, обумовила необхідність антикризового управління. Адже в умовах конкуренції криза підприємств – це цілком закономірний процес, якого деякі підприємства просто не можуть уникнути і в процесі своєї життєдіяльності. Так, якщо підприємство не має можливості і здібностей «боротися» з кризовою ситуацією, воно просто зникає, але якщо підприємство має професійний апарат управління і знає свої сильні сторони, то може не тільки пережити кризу, але і зайняти лідируючі позиції на ринку. Наприклад, в Японії кожного місяця близько трьох тисяч різних комерційних підприємств – як малих, так і середніх – просто припиняють свою діяльність. В Україні згідно інформації, яка надходить до Державного департаменту з питань банкрутства [2], протягом 2010 року порушено 14642 справ про банкрутство підприємств різної форми власності, тоді як у 2009 році ця кількість складала 15642 справ, тобто відбулось деяке зменшення. З них справ про банкрутство державних підприємств та підприємств з державною часткою більше за 25% порушено на 6% більше, ніж за 2009 рік (204 та 217 відповідно).

Станом на кінець 2011 року загальна кількість підприємств, які перебували у процедурах банкрутства, становить 17178, що на 2536 більше, ніж у 2010 році, та на 1536 – ніж у 2009 році. Із 502 припинених у 2011 році справ про банкрутство підприємств лише 9 суб'єктів господарювання використали механізм санації з метою відновлення платоспроможності боржника, 452 підприємства було ліквідовано.

Кількість банкрутств підприємств в 2006-2011 роках щорічно зростала, причому перше найбільш активне зростання їх кількості відбулося в 2006 році (на 2892 підприємства). Надалі кількість банкрутств також зростала, і в 2007 році їх чисельність збільшилася ще на 3109 підприємств. Проте, в наступному 2008 році кількість банкрутств скоротилася на 2454 випадки.

В наступні роки банкрутство відмітилось деяким стрибком вниз, а потім знову зросло, що пояснюється відсутністю стабільної політики, світовою кризою, нестачею інвестиційних надходжень та неспроможністю вести антикризову політику. Загалом за 2006-2011 роки кількість підприємств, що збанкрутували, зросла на 4878 одиниць.

Наслідки банкрутства в загальному є негативними для України: зменшується кількість підприємств, що призводить до зменшення пропозиції товарів, робіт чи послуг, зростає рівень безробіття і виплат безробітним, зменшуються податкові надходження до держбюджету і т.д.

Таким чином, можна сміливо зробити висновок, що світова фінансова криза застала більшість українських підприємств зненацька і вони були абсолютно до нього не підготовлені, що обумовило потребу у посиленні ролі антикризового фінансового управління. Нині єдиної думки відносно сутності цього питання не існує (табл.1):

Таблиця 1

Генезис поняття «антикризове фінансове управління підприємством»

| Автор | Сутність поняття «антикризове фінансове управління» |
|-----------------|---|
| Калінеску Т.В. | це система прийомів та методів управління фінансами, спрямована на попередження фінансової кризи та банкрутства підприємства |
| Подерьогін А.М. | - по-перше, – це система профілактичних заходів, спрямованих на попередження фінансової кризи: постійний аналіз сильних та слабких сторін підприємства, прогнозування банкрутства, управління ризиками (мінімізація та нейтралізація), впровадження системи попереджувальних заходів тощо; - по-друге, – це система управління фінансами, спрямована на виведення підприємства з кризи, в тому числі шляхом проведення санації чи реструктуризації суб'єкта господарювання [3, с. 478] |
| Лігоненко Л.О. | постійно діючий процес виявлення ознак кризових явищ та реалізацію генерального плану недопущення поширення кризових явищ та стагнації розвитку підприємства, який |

| | |
|--|--|
| | здійснюється протягом усього періоду його функціонування. У перебігу антикризового фінансового управління може передбачатись розробка і реалізація окремих політик (або тактик) для вирішення окремих завдань протидії кризі на окремих етапах роботи. |
|--|--|

Отже, ми можемо зробити висновок, що антикризове фінансове управління підприємством – це сукупність засобів та методів управління фінансово-господарською діяльністю підприємства з метою попередження або виведення з банкрутства згідно чинного законодавства. Саме законодавство впливає на процес антикризового фінансового управління підприємства та його ефективність, адже визначає порядок здійснення та терміни реалізації заходів.

Нині у науковій літературі єдиним прикладом чіткого обґрунтування основних етапів антикризового фінансового управління є роботи професора Бланка І.О [1]. Зміст кожного етапу антикризового процесу полягає у наступному. Процес антикризового фінансового управління підприємством будеться за наступними основними етапами:

1. Здійснення постійного моніторингу фінансового стану підприємства з метою раннього виявлення симптомів фінансової кризи. Такий моніторинг організовується в рамках загального моніторингу фінансової діяльності підприємства як самостійний його блок з метою виявлення ранніх ознак можливої фінансової кризи (табл. 2) [6]:

Таблиця 2

Мета та завдання антикризового управління

| Глибина кризи | Характеристика прояву кризи | Мета стратегії антикризового управління | Головні (першочергові) завдання, що вирішуються в процесі антикризового управління |
|---|--|---|---|
| 1. Передкризова ситуація | Наявність короточасних симптомів кризи у вигляді стагнації або незначного зменшення найважливіших оціночних показників загрози банкрутства | Нормалізація діяльності підприємства. Запобігання кризі | Визначення та усунення причин розвитку кризи, припинення зменшення й забезпечення зростання найважливіших показників господарсько-фінансової діяльності підприємства. |
| 2. Легка криза | Стале зниження найважливіших оціночних показників загрози банкрутства, збитковість господарської діяльності | Локалізація кризи | Усунення причин розвитку кризи. Припинення зниження найважливіших показників фінансового стану. Мінімізація збитків і вимивання власного капіталу |
| 3. Криза поточної платоспроможності | Фактичний або прогнозований дефіцит ліквідних коштів для фінансування поточної господарської діяльності | Недопущення розвитку (поглиблення) кризи | Пошук грошових коштів для продовження фінансування діяльності підприємства налагодження внутрішніх механізмів генерування грошових коштів, розблокування омертвіння оборотного капіталу |
| 4. Криза боргової платоспроможності (загроза банкрутства) | Фактичний або прогнозований дефіцит ліквідних коштів для виконання зовнішніх фінансових зобов'язань (погашення боргів) | Недопущення порушення справи про банкрутство | Пошук ліквідних засобів для виконання негайних фінансових зобов'язань, залучення нового зовнішнього капіталу, одержання тимчасової відстрочки або пролонгація раніше отриманих кредитів і |
| 5. Криза майнової платоспроможності (економічне або юридичне банкрутство) | Порушення справи про банкрутство, перевищення зобов'язань продавця над активами (власним капіталом) підприємства | Виведення підприємства зі стану банкрутства | Часткова мобілізація наявних активів для розрахунку по зобов'язаннях. Проходження процедури банкрутства з мінімальними втратами для власників підприємства. |

2. Розробка системи профілактичних заходів щодо запобігання фінансовій кризі при діагностуванні передкризового фінансового стану підприємства. Антикризове фінансове управління підприємством на цьому етапі характеризується як «управління по слабких сигналах», носить переважно превентивну спрямованість.

3. Ідентифікація параметрів фінансової кризи при діагностуванні його настання. Така ідентифікація здійснюється на основі класифікації фінансових криз підприємства за наслідками моніторингу показників – «індикаторів кризового розвитку».

4. Дослідження чинників, що зумовили виникнення фінансової кризи підприємства і генерують загрозу його подальшого поглиблення.

5. Оцінка потенційних фінансових можливостей підприємства по подоланню фінансової кризи. Така оцінка багато в чому визначає спрямованість антикризових заходів і інтенсивність використання стабілізаційних механізмів.

6. Вибір напрямів механізмів фінансової стабілізації підприємства, адекватних масштабам його кризового фінансового стану. Вибір таких механізмів покликаний стабілізувати фінансовий стан підприємства шляхом відповідних перетворень найважливіших параметрів його фінансової структури – структури капіталу, структури активів, структури грошових потоків, структури джерел формування фінансових ресурсів, структури інвестиційного портфеля і тому подібне.

7. Розробка і реалізація комплексної програми виведення підприємства з фінансової кризи. Така комплексна програма розробляється зазвичай у формі двох альтернативних документів – комплексного плану заходів щодо виведення підприємства із стану фінансової кризи або інвестиційного проекту фінансової санації підприємства.

8. Контроль реалізації програми виведення підприємства з фінансової кризи. Такий контроль покладається, як правило, на головних менеджерів підприємства. Основна частина заходів комплексної програми виведення підприємства з фінансової кризи контролюється в системі оперативного фінансового контролінгу, організованого на підприємстві. Результати контролю виконання програми вимагають періодичного обговорення з метою внесення необхідних коректив, направлених на підвищення ефективності антикризових заходів.

9. Розробка і реалізація заходів щодо усунення підприємством негативних наслідків фінансової кризи. Система таких заходів на кожному підприємстві носить індивідуалізований характер і направлена на подальшу стабілізацію якісних структурних перетворень його фінансової діяльності.

Слід зазначити, що в дослідженнях наведено короткий перелік етапів антикризового фінансового управління, які у праці вчених [1] розглядаються і описуються більш детально. На нашу думку, на інструментарій антикризового фінансового управління буде впливати фінансовий стан підприємства і його ціль – проведення банкрутства чи його попередження. Якщо підприємство функціонує прибутково, але існують негативні тенденції, то буде використовуватися: система раннього попередження банкрутства, заходи мінімізації і нейтралізації ризиків, SWOT-аналіз. Коли підприємство уже функціонує збитково, то тоді у залежності від глибини фінансової кризи передбачається використання: санації (за рахунок власних коштів або із залученням позичкового капіталу); реструктуризація (виробництва, активів, капіталу, системи управління) та реорганізація.

Як свідчить світова і вітчизняна практика господарювання, за останні два десятиріччя механізм банкрутства досить часто використовують для того, щоб навмисне ставати банкрутами. Адже процедура банкрутства – досить ефективний інструмент для відновлення платоспроможності підприємства й у багатьох випадках дозволяє досить успішно справлятися з боргами і фактично почати роботу з «чистого листа», не позбавивши при цьому активів підприємства, а також зберігши за собою контроль над підприємством. У зв'язку з цим, виникло поняття «фіктивне банкрутство».

Фіктивне банкрутство – (франц. *factif* – уявний, вигаданий, від лат. *factus* – удаваний, вудуманий) – злочин, який полягає у завідомо неправдивій офіційній заяві громадянина – засновника або власника суб'єкта господарської діяльності, служб, особи суб'єкта господарської діяльності, а також громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або дебіторові (ст. 218 КК України). Завідомо неправдивою вважається заява, коли інформація, що міститься в ній, не відповідає дійсності. Під фінансовою неспроможністю розуміється такий фінансовий стан боржника, за якого виконання ним своїх зобов'язань перед кредиторами і бюджетом є неможливим взагалі або без застосування передбаченої законом особливої процедури відновлення платоспроможності (санації). Злочин є закінченим з моменту заподіяння великої матеріальної шкоди кредиторам або дебіторові. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадянина (примітка до ст. 218 КК України) [4].

Слід зазначити, що процедура як «реального», так «фіктивного банкрутства» широко використовується в якості активного інструменту в корпоративній конкуренції. Агресивний інвестор, скупивши борги підприємства, яке йому сподобалося, і вибравши найбільш сприятливий момент, може ініціювати процедуру банкрутства й призначити свого арбітражного керуючого, через якого надалі контролюватиме всю діяльність і фінансові потоки боржника, а в плані санації з подачі найбільшого кредитора може бути передбачений пункт про обмін корпоративних прав боржника на вимоги кредиторів. Таким чином, банкрутство використовується як відносно дешевий та ефективний інструмент тіньової економіки.

Отже, ми можемо зробити висновок, що процес антикризового фінансового управління в ринкових умовах господарювання відіграє ключову роль у процесі управління фінансово-господарською діяльністю підприємства і забезпечує його розвиток у довгостроковій перспективі з урахуванням вимог зовнішнього середовища. На ефективність цього процесу суттєво впливає законодавча база та рівень професіоналізму апарату управління менеджменту. Особливо важливими і актуальними для вітчизняної практики господарювання є механізми фінансової стабілізації (стратегічні та оперативні), які є малодослідженими українськими науковцями і потребують подальших досліджень.

Література

- 1.Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004. – 656 с.
- 2.Державний департамент з питань банкрутства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nads.gov.ua/>
- 3.Калінеску Т.В. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Т.В. Калінеску, В.С. Альошкін, В.Г. Кудіна – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 372с.
- 4.Кримінальний кодекс України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
- 5.Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія / Л.О. Лігоненко. – К.: КДТЕУ, 2001. – 580 с.
- 6.Скібіцький О.М. Антикризовий менеджмент: навч. посіб. / О.М. Скібіцький. – К.: ЦУЛ, 2009. – 568 с.
- 7.Фінансовий менеджмент: підруч. / За ред. проф. А.М. Подерьогіна. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.

332.1+316.43:303.094.5

*Кочеткова Н.В., аспірант,
Національна академія природоохоронного і курортного строительства*

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РЕГИОНА

Усиление пространственной неоднородности развития административно-территориальных образований, под воздействием факторов внешней и внутренней среды, обосновало необходимость исследования представленных в экономической науке подходов к оценке социально-экономической дифференциации региона. При этом следует учитывать, что социально-экономическое развитие Украины и ее регионов осуществляется в условиях системной трансформации экономического пространства, формирования институциональных основ рыночной экономики, а также усиления межрегиональных противоречий, последствия которых проявляются в глубоких диспропорциях социально-экономического, культурного и демографического развития.

Это обуславливает необходимость совершенствования направлений региональной политики, которая предусматривает снижение негативных последствий социально-экономической дифференциации посредством эффективного использования внутреннего потенциала региона, оптимизации межрегионального распределения ресурсов, усиления взаимодействия структур власти и населения.

Следует отметить, что в экономической науке представлены подходы, в разной степени учитывающие региональные особенности и факторы, предопределяющие социально-экономическую дифференциацию региона. Так, ученые Дж. Гэлбрейт, А. Сен обосновали подход, который предусматривает определение обобщающих показателей, характеризующих тенденции социально-демографического и экономического развития региона [1, 2]. Шевелева Р.Н. также предлагает оценивать уровень социально-экономической дифференциации региона относительно качества жизни как категории, отражающей характер социальных, экономических и экологических явлений в обществе [3].

Принимая во внимание роль человеческого капитала в экономике региона, Л.М. Прокофьева обосновывает необходимость оценки уровня социально-экономической дифференциации региона, учитывая условия для воспроизводства рабочей силы как процесса непрерывного возобновления социальных, культурных и профессиональных характеристик и важнейшего элемента общественного способа производства [4]. Безъязычный В.Ф. обосновывает необходимость оценки уровня социально-экономической дифференциации региона относительно сферы образования, в рамках которой создаются условия для развития качественных характеристик человеческого